Лешек Мошински (Гданск, Полша)

ПРАВИЛАТА НА ИГРАТА

(Размисли, посветени на професор Йордан Заимов)

Научната дискусия е двигател на напредъка, а статия, която предизвиква размяна на възгледи, е изпълнила своето главно предназначение. Затова се радвам, че статията ми „Староцърковнославянското епентетично *л*" е заинтересувала българския специалист проф. Йордан Заимов. Съвсем естествено е, че той вижда някои работи не като мене и че полемизира с моите възгледи. В научната дискусия обаче, както и в спортните състезания важи правилото за честната игра fair play. Разбира се, тук не става дума за изгодност на формулировките. Впрочем твърдението на проф. Заимов, че моята теза за наддиалектния характер на езика на текстовете от староцърковнославянския канон „е направо скок в пропастта и противоречи не само на фактите, но и на най-елементарната логика", е в съответствие с правилата на играта. Все пак проф. Заимов има право да мисли, че всеки книжовен език трябва да има свое точно териториално съответствие, макар аз да оставам на мнението, че (цитирам дословно): „*Literacki język scs. był zjawiskiem złożonym, w którym na podstawę macedońską nawarstwiły się rozmaite elementy właściwe gwarom słowiańskim na południe od Karpat: morawskim, panońskim, częściowo nawet (poprzez terminologię chrześcijańską) karynckim a po r.* 885 *także środkowobułgarskim i ochrydzkim.*" — „*Книжовният староцърковнославянски език е бил сложно явление, в което на македонска основа са се напластили различни елементи, свойствени на славянските диалекти южно от Карпатите: моравски, панонски, отчасти дори (чрез християнската терминология) каринтски, а след* 885 *г. също централнобългарски и охридски.*" Впрочем в същата статия (Slavia Orientalis XXVII, 1978, с. 159—164) сравних наддиалектния характер на староцърковнославянския език с наддиалектния характер на полския книжовен език през средните векове. Той не е бил идентичен с никой жив полски диалект, та вероятно и той, както пише Заимов, „виси във въздуха". Разбира се, полонистите са на друго мнение по този въпрос.

Проф. Заимов има пълното право да не се съгласява и с други мои твърдения. Например има право да критикува термина „староцърковнославянски", макар че трябва да знае, че всички (защото не само аз, и не само поляците), които го употребяват, имат пред вид не „черковнославянски народ", а само функцията, която този език е изпълнявал сред славянските народи.

Проф. Заимов има право да не признава термина „працърковнославянски" език, има право да мисли, че езикът на познатите ни писмени паметници отразява точно езика на Кирил и Методий, макар да ми се струва, че няма основания да се допуска, че по времето, което разделя тези два факта, езиковият развой е бил спрял.

Проф. Заимов има право да счита, че връщам науката с един век назад, но е препоръчително, като печата това свое становище, вярно да резюмира и моето гледище. Той пише именно така: „Статийката на Мошински цели явно да възстанови по лош начин и предубедено панонската теория за произхода на старобългарския език на Кирил и Методий и да върне науката с един век назад." Той, изглежда, не е забелязал, че аз expressis verbis съм изразил становището си по теорията на Копитар и Миклошич, като съм писал: „*Na zakończenie chciałbym zwrócić uwagę na stosunek przedstawionego tu poglądu do starszej tzw. panońskiej teorii Kopitara i Miklosicha. Różnica jest zasadnicza. Kopitar i Miklosich widzieli w Panonii ojczyznę języka scs. Uznanie l'epentetycznego za cechę panońską nie oznacza w żadnym wypadku odejścia od macedońskiej genezy języka pracerkiewno-słowiańskiego. Literacki język scs. był zjawiskiem złożonym. . .*" *itd.* (s. 164) — „*Накрая бих искал да обърна внимание на отношението на представеното тук ста-*

новище към по-старата, т. нар. панонска теория на Копитар и Миклошич. Разликата е принципна. Копитар и Миклошич са виждали в Панония отечеството на староцърковнославянския език. Признаването на епентетичното л' за панонска черта в никакъв случай не означава отстъпване от македонския произход на прастароцърковнославянския език. Книжовният староцърковнославянски език е бил сложно явление. . .“ и т. н. (с. 164). Разбира се, ако исках да използувам похватите на проф. Заимов, бих написал, че той „предубедено“ и „може би неслучайно“ е изопачил моите изказвания, но това би било против правилата на честната игра (fair play). Не осъждам проф. Заимов за преднамерено отминаване на факти и предумишленото им изопачаване, не подозирам, че ги тълкува тенденциозно, априорно и предубедено, както това прави проф. Заимов спрямо мене, но си обяснявам това със слабото познаване на полския език, за което проф. Заимов има пълно право. Впрочем аз също така слабо знам български език. Само че в такъв случай си струва понякога да се обръщаме към речник. Защото, ако проф. Заимов бе отворил какъвто и да е речник на полския език, би разбрал, че изречения, съдържащи израза *„zdaje się“ — „изглежда“* и извода, започващ с изречението: *„Teza, którą chciałbym tu obronić, jest następująca:“ — „Тезата, която бих искал да защитя тук, е следната:“* и завършващ с думите: *„Artykuł ten jest właśnie próbą nowego spojrzenia na losy epentezy w staro-cerkiewno-słowiańskim języku literackim“ — „Тази статия е в същност нов опит да се обясни съдбата на епентезата в книжовния староцърковнославянски език“*, никой поляк не би приел за категорично мнение. А аз все пак съм писал на полски. Докато проф. Заимов и в двата случая обобщава „Мошински твърди категорично.“ Впрочем ако проф. Заимов би разбирал по-добре полски език, би забелязал, че кратката бележка за континуитета на праслав. **tj, *dj,* поместена в увода на статията ми, има обзорен характер и не представя моите собствени проучвания. Аз не бих давал информации, които не отговарят на истината. Защото не аз съм измислил, че кирило-методиевските *шт, жд* са били заменени в Панония с ѱ и ѻ, а „такава чудновата теза“ е излязла изпод перото на проф. Заимов (с. 201). Проф. Заимов ме обвинява в деформиране на теорията на Трубецкой. На с. 201 той пише: „Трубецкой смята, че застъпници на праславянските групи *tj* и *dj* в „працърковнославянски език“ са били фонемите ѱ и ѻ, които, добавя Мошински, били „różnych od późniejszago bułgarskiego *št, žd* i morawskiego *c, z*“. „Впрочем аз не съм прибавял нищо към теорията на Трубецкой, но проф. Заимов или не е чел неговата „Altkirchenslavische Grammatik“ (Wien, 1954), или я е чел невнимателно, или зле е разбрал немския текст на автора. Цитирам еднозначния текст на Трубецкой: „Den Mähren des IX. Jh. waren vor allem die palatalen Geräuschlaute des Urksl. fremd. Etymologisch entsprachen dem urksl. ѱ mähr (tschech.) *c*, urksl. ѻ mähr. (tschech.) *z*. In den KiBl., diesem einzigen Denkmal des Mährisch-Altkirchenslavischen, werden systematisch ѱ durch *c*, ѻ durch *z* ersetzt (urksl. *ž*ѻ kommt im Texte nicht vor)“ (S. 86) и: „Die auffallendste Eigentümlichkeit des Bulgarisch-Aksl. war der Zusammenfall von urksl. ѱ und *šč* zu *št* sowie von urksl. ѻ und *ž*ѻ zu *žd*. Nur in Fremdwörtern wurde beibehalten und wohl als *g'* gesprochen (anѻelъ). Was ѱ betrifft, so wurde der Buchstabe, der ursprünglich dieses Phonem bezeichnete (glagolit. Ш, kyrill. щ), beibehalten, jedoch mit dem Lautwerte *št*“ (с. 89). По-нататъшните коментари са излишни.

Проф. Заимов не би задавал въпроса: „Защо Мошински не се запита откъде тогава се е взело това епентетично л' в географските имена в днешните и исторически български югозападни земи?“, ако бе прочел по-внимателно моето мнение на с. 162: *„Podobnie jak nieliczne formacje polskie, tak i wyjątkowe przykłady bułgarskie wynotowane przez Shevelova mają zapewne swoje indiwidualne tłumaczenie (mogą być np. serbizmami) i nie stanowią niewątpliwego dowodu na powszedność zjawiska w w. IX.“ — „Също както малобройните полски формации, така и отделните български примери, отбелязани от Шевельов, имат навярно свое индивидуално обяснение (могат да бъдат напр. сърбизми) и не представляват несъмнено доказателство за разпространеността на явлението през IX в.“* Той би могъл най-много да ме обвини, че не съм намерил подходящ отговор на този въпрос, което впрочем прави, като напада моето допускане, че това са сърбизми.

След като прочетох отговора на проф. Заимов, учудих се, че след като прави такава остра критика на моята основна теза за панонския генезис на епентетичното л' в каноничните староцърковнославянски текстове, не е взел пред вид по същество нито един мой аргумент, нито исторически, нито езиковедски, а там съм засегнал и фонологични, и етимологични, и сравнителнославянски проблеми. Освен бележките, с които цели да ме направи смешен и дори да ме компрометира като учен, който „предубедено“ и „може би неслучайно“ премълчава фактите, при което „по лош начин“ откъсва староцърковнославян-

ския език от българската диалектна основа, той се е ограничил да цитира по въпроса за епентетичното *л'* Младенов, Селишчев и Мирчев. Не оспорвам научния принос на тези учени, взех даже дейно участие в сборника, издаден в памет на К. Мирчев, като с това показах колко високо ценя постиженията му в областта на славистиката, но това не означава, че трябва да се подпиша под всяка негова формулировка. Още в средното училище ни учеха, че така, както основният девиз на лекаря трябва да бъде primum non nocere, на учения пък трябва да бъде non iurare in verba magistri.

Има още формулировки в отговора на проф. Заимов, по които мога да споря, но тъй като не искам да удължавам бележките си, ще се спра на въпроса, засегнат в заглавието, а именно за правилата на играта. Критиката си на моята статия проф. Заимов отпечатва в сборника „Проучвания върху Супрасълския сборник", София, 1980. Той носи подзаглавие: „Доклади и разисквания пред Първи международен симпозиум за Супрасълския сборник, 28—30 септември, 1977, Шумен." А моята критикувана статия се появи през 1978 г. Критиката на проф. Заимов е станала като по чудо съставна част (вж. с. 199—201), изнесен на симпозиума през 1977 г., на който присъствувах и дори дискутирах с проф. Заимов. Но тогава тя не влизаше в доклада му. Тогава това е фалшифициране на отчета за протичането на симпозиума. И не само това. Няма съмнение, че ако критиката на проф. Заимов беше направена по време на шуменския симпозиум, би срещнала възражение от моя страна и то би било отпечатано в този том. Моето изказване при разискванията, отпечатано на с. 219, би било съвсем друго. Всеки, който прочете доклада на проф. Заимов и дискусията по него, ще остане с убеждението, че моето мълчание означава, че признавам неговата правота. Такава постъпка не е само нарушение на принципите на честната игра (fair play). Тя нарушава изцяло правилата на играта, тя е типичен изстрел откъм гърба. Проф. Заимов има, разбира се, право да пише, както иска, и да печата, каквото си иска, но не може да нарушава общоприетите норми за научна дискусия. Той впрочем е имал пълно право да отпечата критиката си, радвам се, че моята статия го е заинтересувала, но не му е позволено да фалшифицира в ущърб на опонента докладите от нашата дискусия в Шумен.

Проф. Заимов е публикувал критиката си в авторитетно научно издателство, а именно Издателството на Българската академия на науките. Правилата на играта изискват моя отзив, за който имам морално право да се отпечата също в авторитетно издателство, и затова се обръщам към редакцията на сп. „Palaeobulgarica" в София с молба да го отпечата в раздела за критика и рецензии.